

Олександр Курок, Олексій Бакалець

Скарби монет XV-XVIII ст. із Меджибожа та його окраїн

Автори статті, використавши відомі наукові праці М. Котляра^{1,2}, М. Ягозінського³, археографічну карту Подільської губернії, складену Е.Сіцінським⁴, Н.Стрижаковою⁵, фонди історико-культурного заповідника «Меджибіж», роблять спробу детально проаналізувати 12 скарбів, знайдених у різний час в Меджибожі та його околицях, прослідкувати процес поширення в грошовому обігу краю західноєвропейських та російських монет.

Розвиток товарно-грошових відносин на Поділлі, яке перебували в складі Великого Князівства Литовського у другій половині XIV–XVI ст., під владою Речі Посполитої із 1569 р., призвели до входження їх в систему тісних торгових контактів з країнами Західної Європи і до появи в грошовому обігу золотих та срібних іноземних монет. Складність економічної ситуації була обумовлена відсутністю своєї національної монети, окрім незначної кількості «подільських півгрошиків» Костянтина Каріатовича, карбованих у Смотричі в кінці XIV ст.⁶ Але, не зважаючи на це, на теренах Правобережної України проходив інтенсивний розвиток міст, промислів, сільського господарства, ремесел, торгівлі, грошового обігу, який відобразився у скарбах західноєвропейських монет, датованих XV–XVIII ст.

Серед міст-замків, які були центрами ремесла і торгівлі та як правило, резиденціями королівських і магнатських урядів, було багато торговельних центрів місцевого та міжнародного значення. Серед Подільських міст, як відзначає О. Компан, виділялися: Кам'янець-Подільський, Бар, Язловець, Жванець, Могилів-Подільський, Новий Костянтинів, Уланів, Сатанів, Студениця, Скала, Проскурів, Меджибіж, Щедриків, Смотрич, Городок, Гусятин, Лютичів, Хмільник. Кількість населення середніх міст складала від 3 до 6 тисяч осіб⁷.

На початку XVI ст. в Речі Посполитій, і відповідно на Поділлі, існувала така лічильна система: 1 злот польський = 1 золотому дукатові = 1 талеру = 2

півталерам = 5 шостакам (6 грошів) = 10 троякам (3 гроша) = 15 півторакам (1,5 гроша) = 30 грошам = 60 півгрошам (1/2 гроша) = 90 шелягам (1/3 гроша) = 180 тернарам = 540 денарам⁸.

Одним із найбільших середньовічних скарбів Меджибізького краю та найбільш чисельним за своїм національним складом є монетний комплекс, детально описаний М. Ягодзинським⁹. Скарб був виявлений осінню 1970 р. під час польових робіт між селами Аркадіївці і Редвинці Хмельницького району (за 15 км від Меджибожа). Збережена частина скарбу нараховує 915 західноєвропейських монет 30 держав, міст та абатств кінця XV– початку XVI ст.

Із майже 1000 грошових одиниць – 834 монети були виявлені учителем Редвинецької восьмирічної школи О. В. Ткаченком і передані ним до Меджибізького музею-фортеці. Під час подальших розкопок на місці знахідки, О. М. Приходнюк зібрав у місцевих жителів ще 31 срібну монету. Більшість монет Аркадіївецького скарбу (624 одиниці) сьогодні зберігається у фондах Державного історико-культурного заповідника «Меджибіж», а 291 монета – в Інституті археології НАН України.

Монети скарбу датуються 1492–1623 рр. Найстарішими є монети польського короля Казимира (1447–1492) – коронний півгріш та сильно стерті соліди, відкарбовані в Гданську і 2 срібні гроші Тевтонського ордену grosмейстера Іогана (1489–1498). Наймолодшою монетою скарбу є півторак (1,5 гроша) Сигізмунда III Августа (1587–1632) 1623 р. Аналіз монет свідчить про те, що основну частину знахідки складають монети XVI ст. Це – литовські півгроші Олександра (1501–1506), Сигізмунда I (1505–1545) і Сигізмунда II Августа (1545–1572), які нараховують 381 одиницю.

Польські соліди кінця XVI ст. представлені карбуванням Стефана Баторія (1576–1586) виявлені всього в 3 екземплярах та Сигізмунда III (1587–1632) – в 7. 30 польських грошів і півгрошів були відкарбовані за часу правління Сигізмунда III.

Другими за кількістю в скарбі представлені угорські денарії (1/10 гроша) Фердинанда I (1526–1564), Максиміліана II (1564–1576) та Рудольфа II (1576–1612). Всього зафіксовано 338 монет, що свідчить про значні торгівельні зв'язки Меджибожа з Угорщиною.

В скарбі також зафіксовані 24 монети німецьких держав, міст та абатств XVI ст. – Пруссії, Сілезії, Бранденбурга, Брауншвейга, Кельна, Юлих, Леве, Тіроля, Оснабрюка, Страсбурга, Бреслау та інших.

У 1999–2001 рр. за 2,5 км на Схід від Меджибожа під час археологічних розкопок на місці залишків укріплення – «замку Ракочі» – гостинного двору (караван-сарая)¹⁰, знайдено 65 середньовічних монет, які карбовані в період між 1468–1564 рр. Укріплення представляє собою задернований майданчик, оточений валами і ровом. Він знаходиться на невисокому підвищенні у заплаві річки Південний Буг.

Археолог С. Стопенчук поряд із монетами тут виявив цілий комплекс торгово-побутових речей XVI ст. – фаянсовий та порцеляновий турецький посуд, ваги, ключі, замки, підкови для ваговозів, що свідчило про активну зовнішню та внутрішню торгівлю купців Меджибожа¹¹.

За національним складом монети розподіляються так. 36 монет були відкарбовані на монетних дворах Великого князівства Литовського, 15 – у Польщі, 10 – у Пруссії і 2 – у Кримському ханстві. Серед знахідок є один талер 1541р. Серед нумізматичних знахідок у скарбі наявний шилінг Тевтонського Ордену, відкарбований у Кенігсберзі за часів Реффле фон Ріхтенберга (1470–1477), а також дві срібні кримські монети – акче Менглі Гірея (1504–1515) та Девлет-Гірея I (1550–1577) із зображенням тризуба – геральдичного знака Гіреїв. Якщо монета Тевтонського ордену кінця XV ст. була присутня в Аркадіївецькому скарбі, то кримські монети відсутні у всіх 12 досліджуваних меджибівських скарбах, що свідчить про їх незначне перебування в грошовому обігу Поділля.

Інший скарб монет цього ж періоду був знайдений в результаті археологічних розкопок на території Меджибівської фортеці у 2008–2009 рр.

Толкачовим Ю. І. та Радченком Р. І. Було знайдено 10 срібних та мідних монет. Їх можна віднести до трьох періодів: польсько-литовського, часів Речі Посполитої та Російської імперії. Монети зберігаються в фондах Державного історико-культурного заповідника «Меджибіж»¹². Проаналізуємо національний склад знахідки.

Польща: Ян Ольбрахт (1492–1501), срібний денарій. Монета карбувалась в період з 1499 до 1501 р.; Олександр Ягеллончик (1501–1506), срібний півгріш (2); Сигизмунд I Старий (1506–1548), срібний півгріш, срібний солід; Сигизмунд III Август (1587-1632) срібний гріш 1624 р.

Річ Посполита: Станіслав Август Понятовський (1764–1795), мідний гріш 60-тих рр. XVIII ст.

Росія: Катерина II (1762-1796), срібний рубель 1768 р.; Павло I (1796–1801), мідна копійка 1798 р.(2). Найстаріша монета скарбу - срібний денарій Яна Ольбрехта 1499 р., наймолодша – мідна копійка Павла I 1798 р. Можна припустити, що монети даної знахідки не є традиційним скарбом, а вони потрапили на територію фортеці в різний час і при різних обставинах.

У Національному музеї історії України в Києві зберігається Меджибізький скарб 1950 р., який складається із 27 одиниць, переважно талерів¹³. Всього у скарбі виявлено 27 срібних монет: 11 талерів (левендальдерів), 1 півталер, 14 ортів (1/4 талера), 1 шостак. Найстарішою монетою скарбу є левендальдер 1609 р., провінції Зеландія Голландської республіки. Наймолодшою монетою – левендальдер 1666 р., провінції Гельдерн, Голландської республіки. На 27 монет скарбу припадає 11 (51,8 %) левендальдерів. Усі левендальдери 800 проби срібла, вага від 23,4 до 27,2г. Скарб належав на нашу думку місцевому купцеві або заможному реміснику.

Досить різноманітним за своїм складом виявився скарб із західноєвропейських срібних монет XVII ст., який був виявлений у 1984 р. у с. Юрченки Летичівського району Хмельницької області і переданий жителем села Тарасенком до Меджибізького історичного музею. За нашими підрахунками скарб нараховує 207 монет середніх номіналів: 4 орти, 2 шостаки,

5 трояків, 51 півторак, 15 драйпелькерів (західноєвропейська назва півтораків), 33 гроші, 7 тернаріїв (3 денарії), та 90 солідів. В скарбі представлені держави: Річ Посполита, Прибалтійські володіння Швеції, Литва, Бранденбург, Пруссія, міста – Рига, Ельбінг та Гданськ¹³. Найстарішою монетою Юрченківського скарбу є срібний солід 1613 р. Сигізмунда III Вази (1587–1632) з гербом м. Риги, наймолодші монети скарбу – соліди 1643 р. шведської королеви Христини Августи (1632–1654) карбування м. Риги та Ельбінга. Можна припустити, що даний скарб був захований на початку 40-х років XVII ст. місцевим селянином, так як у скарбі переважають півтораки, драйпелькери та срібні соліди. В знахідці відсутні талери і півталери, дуже мала кількість ортів, шостаків та трояків. Період накопичення скарбу складає 27 років.

Аналіз скарбів, знайдених в селах Горбасове, Попівці, Варенки, Терешівці, Станіславчик, показує домінування в XVII ст. на території прилеглий до Меджибожа срібних та мідних монет Речі Посполитої часу правління королів Сигізмунда III Августа (1587–1632) та Яна II Казимира (1648–1668) (Див. дод. 1). За свідченням Є. Сіцінського в с. Варинки Летичівського повіту Подільської губернії у 1892 р. поблизу р. Згар знайдено скарб із 240 срібних польських монет XVII ст. В с. Горбасове 1890 р. на селянському полі знайдено 350 переважно польських монет Сигізмунда III (1587–1632), менше - шведських Густава Адольфа (1621–1632) і Христини (1632–1654) та пруських Фрідріха Вільгельма (1640–1688). У 1888 р. у цьому ж селі виорано великий скарб західноєвропейських монет, який нараховував 348 монет. З них 146 одиниць (42%) належали Речі Посполитій: Сигізмунд III (1587–1632), орти коронні 1622–1623 – 2, півтораки 1620–1627 – 82, гроші 1623–1624 – 12, литовські гроші 1626 – 3, шеляги 1623–1627 – 28, шеляги ризькі 1618–1621 – 19.

Прибалтійським володінням Швеції належало 155 монет (44,5%): Густав II Адольф (1621–1632), драйпелькери ельбінгські 1632 – 2, шеляги ельбінгські і ризькі 1626–1634 – 87; Христина (1632–1654), шеляги ельбінгські і ризькі 1635–1654 – 66. У скарбі були присутні також 47 пруських монет (13,5%)

Георга Вільгельма (1619–1640), драйпелькери 1622–1625 – 10, шеляги 1625–1630 – 7. „Монети зовсім витерті” – 30.

В період кризи грошового господарства Речі Посполитої за Яна II Казимира розпочинається карбування замість білонних мідних солідів – боратинок польського та литовського типів. Так, в с. Попівці Летичівського повіту Подільської губернії у 1870 р. на городі знайдено глечик із 4 квартами дрібних монет – боратинок 1659–1663 рр. Яна II Казимира (1648–1668), а в с. Терешівці, яке знаходиться за 17 км від Меджибожа, під час копання картоплі на городі Ю. Г. Бакальця в кінці серпня 1979 р. знайдено 3 мідних шеляги Яна II Казимира (1648–1668): коронний 1663, 1 – із стертою датою та литовський 1666.

Таким чином, розглянувши раніше опубліковані та нові скарби монет XV–XVIII ст. на території Меджибіжчини, автори прийшли до висновку про те що, в грошовому обігу краю як і всього Поділля, переважали срібні монети середніх номіналів – орти, шостаки, трояки, півтораки, драйпелькери, гроші, півгроші, соліди та денарії. Рідко в скарбах зустрічаються срібні талери, особливо Речі Посполитої. Майже відсутні в скарбах московські, турецькі та татарські монети, що свідчить про незначний їх вплив на розвиток внутрішньої торгівлі даного регіону, особливо у XVII ст. Найбільше монет, серед досліджених 12 меджибізьких скарбів припадає на Річ Посполиту, Прибалтійські володіння Швеції, Пруссію, Бранденбург, Голландську республіку, Угорщину. У скарбах зустрічаються монети майже всіх держав та земель Європи. Це яскраво свідчить про наявність у тогочасній Європі єдиного торговельного та фінансового простору, у якому певну роль відіграло Поділля та Меджибіж зокрема.

1. Котляр М. Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. – К., 1971. – С. 95 – 96.

2. Kotlar M. Znaleziiska monet z XIV – XVII w. na obzazse Ukrainskiey SSR. Wroclaw, 1975. – S.160.

3. Ягодзінський Михайло Йосипович (1923-2008): історик, археолог, музейник /упорядник А. М. Трембіцький. – Хмельницький, 2011. – С.19–22.

4. Сіцінський Є. Археографічна карта подільської губернії. – С. 210–214.

5. Стрижакова Н.Т.Таляри Західної Європи в українських скарбах //УНІБ. – 2000. №2. – С.322.
6. Погорілець О. Г. Саввов. Про нові знахідки монет подільського князівства //Нумізматика і фалеристика. – № 4, 2007. – С. 28– 31.
7. Компан О. Міста України в другій половині XVII ст. – К., 1963. – С.23.
8. Бакалець О. А. Скарби монет яке джерело вивчення грошового обігу Гетьманщини (1648 – 1781). – К.: Стилос, 2012. – С. 245.
9. Там само. – С. 18– 19.
10. Трембіцький А. М. Караван-сараї (гостинні (заїжджі) двори на Поділлі // Науковий вісник «Меджибіж: Матеріали Другої науково-краєзнавчої конференції «Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України» /(під ред.. О. Г. Погорільця, Л. В. Баженова, А. М. Трембіцького. – Меджибіж–Хмельницький, 2009. – Ч. 1. – С. 89–90.
- 11.Стопенчук С. М. Облаштування Волино-Подільського порубіжжя на Верхньому Побужжі у XV–XVI століття за матеріалами розкопок замку Ракочі// Науковий вісник «Меджибіж: Матеріали Другої науково-краєзнавчої конференції «Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України» /(під ред. О. Г. Погорільця, Л. В. Баженова, А. М. Трембіцького. – Меджибіж– Хмельницький, 2009. – Ч. 1. – С. 273.
- 12.Толкачов Ю. І., Радченко Р. І. Археологічний матеріал з розкопок на території Меджибізької фортеці// Науковий вісник «Меджибіж: Матеріали Другої науково-краєзнавчої конференції «Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України» /(під ред.. О. Г. Погорільця, Л. В. Баженова, А. М. Трембіцького. – Меджибіж–Хмельницький, 2009. – Ч. 2. – С. 11– 12.
13. Там само. – С. 322.
- 14.Бакалець О. А. Грошовий обіг та фінансова політика на території Гетьманщини та Поділля в другій половині в XVII – XVIII ст.(за скарбовими та письмовими джерелами. – Бар, 2010. –С. 158–160.

Додаток 1.

Скарби монет XV–XVIII ст. із Меджибожа та його окраїн

№ 1 Свт. Меджибіж I (2,5 км на Схід по лівому березі р. Південний Буг), Летичівський р-н, Хмельницька обл. західноєвропейські срібні монети виявлені на місці залишків укріплення так званого «замку Ракочі» в результаті археологічних розкопок у **1999-2000** рр. Укріплення представляє собою задернований майданчик, оточений валами і ровом. Він знаходиться на підвищенні у заплаві річки Південний Буг. На думку С. М. Стопанчука – це був караван-сарай XV-XVI ст., де були розміщені складські приміщення, магазини та будинки для іноземних купців. З другої половини XV до кінця 60-х рр. XVI ст. по цій лінії проходив кордон між Польським королівством та Великим Князівством Литовським.

За час досліджень у 1999-2000 рр. виявлено **65** монет, які карбовані в період між **1468-1564** рр.

Велике князівство Литовське: 36 срібних монет;

Польща: 15 срібних півгрошів та грошів.

Священна Римська імперія: срібний талер 1541 р. ландграфства Лангтенберг.

Тевтонський Орден: Кенігсберг, Реффле фон Ріхтенберг (1470-1477), шилінг.

Кримське ханство: Менглі Гірей (1504-1515), акче; Девлет-Грей I (1550-1577), лакче.

Джерела: *Стопанчук С. М. Облаштування Волино-Подільського порубіжжя на Верхньому Побужжі у XV- XVI століття за матеріалами розкопок замку Ракочі// Науковий вісник «Меджибіж: Матеріали Другої науково-краєзнавчої конференції «Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України» (під ред.. О. Г. Погорільця, Л. В. Баженова, А. М. Трембіцького. – Меджибіж-Хмельницький, 2009. – Ч. 1. - С. 157-158.*

№ 2 Свт. Меджибіж II, Летичівський р-н. (тодішній Летичівський повіт Подільської губернії), **1893** р. Срібні монети разом із **15** ф. мідних шелягів коронних і литовських **1659–1666** рр. Яна II Казимира (1648–1668).

Джерела: *Kotlar M. – S. 160. – № 668.*

№ 3 Свт. Меджибіж III, Летичівський р-н., **1950** р. Знайдено скарб із **27** срібних монет західноєвропейських держав: Речі Посполитої – 14 екз., Бранденбурга – 1 і Голландської республіки – 12, із яких 11 левкових талерів та 1/2 талера. Усі левендальдери 800 проби срібла, їх вага складає від 13,4 до 27,2 г. Скарб зберігається в Національному історичному музеї України.

Річ Посполита: Сигізмунд III (1587–1632), коронні орти 1622 – 4, 1623 – 3, гданські орти 1616 – 1, 1617 – 1, 1623 – 3, 1624 – 1, шостак 1625 – 1.

Бранденбург: Георг Вільгельм (1619–1640), орт 1623 – 1.

Голландська республіка: левендальдери – Гельдерн 1648, 1651, 1666; Голландія 1645; Фризія 1617; Західна Фризія 1637, 1640, 1651; Зеландія 1609; м. Кампен 1647; Оверіссель 1717; Утрехт 1/2 левендальдера 1617. Найстаріша монета скарбу – левендальдер **1609** р., провінції Зеландія, наймолодша – левендальдер **1666** р. провінції Гельдерн Голландської республіки.

Джерела: *Національний історичний музей України. – Фонди. – Інвентарний № AP-11834; Стрижакова Н. Талери в грошовому обігу України. – С. 322.*

№ 4 Свт. Меджибіж IV, Летичівський р-н. В результаті археологічних розкопок на території Меджибізької фортеці у **2008-2009** рр. знайдено 10 срібних та мідних монет. Їх можна віднести до трьох періодів: польсько-литовського, часів Речі Посполитої та Російської імперії. Монети зберігаються в фондах Державного історико-культурного заповідника «Меджибіж».

Польща: Ян Ольбрахт (1492-1501), срібний денарій. Монета карбувалась в період з 1499 до 1501 р.; Олександр Ягеллончик (1501-1506), срібний півгріш (2); Сигізмунд I Старий (1506-1548), срібний півгріш, срібний солід; Сигізмунд III Август (1587-1632) срібний гріш 1624 р.

Речі Посполитої: Станіслав Август Понятовський (1764-1795), мідний гріш 60-тих рр. XVIII ст.

Росія: Катерина II (1762-1796), срібний рубель 1768 р.; Павло I (1796-1801), мідна копійка 1798 р.(2).

Найстаріша монета скарбу - срібний денарій Яна Ольбрехта **1499 р.**, наймолодша – мідна копійка Павла I 1798 р.

Джерела: Толкачов Ю. І., Радченко Р. І. Археологічний матеріал з розкопок на території Меджибізької фортеці//Науковий вісник «Меджибіж: Матеріали Другої науково-краєзнавчої конференції «Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України» / (під ред. О. Г. Погорільця, Л. В. Баженова, А. М. Трембіцького. – Меджибіж-Хмельницький, 2009. – Ч. 2. - С. 11-12.

№ 5 С. Аркадіївні, Хмельницький р-н, Хмельницька обл. Скарб виявлений за 15 км від м. Меджибожа у **70-х роках ХХ ст.** Збережена частина скарбу нараховує **915** західноєвропейських монет 30 держав, міст та абатств.

Велике князівство Литовське: Олександр (1501-1506), пігроші (180); Сигізмунд I (1506-1548), півгроші 1509 (2), 1510 (4), 1511 (6), 1513 (13), 1514 (5), 1515 (7), 1516 (1), 1517 (2), 1518 (2), 1519 (4), 1520 (3), 1521 (6), 1523 (1) 1524 (1) 1526 (1), із стертими датами (33); Сигізмунд Август (1545-1572), півгроші 1546 (1), 1547 (7), 1548 (2), 1549 (1), 1550 (7), 1551 (1), 1555 (1), 1556 (4) 1557 (8) 1558 (8), 1559 (16), 1560 (14), 1561 (12), 1562 (8), 1563 (9), 1564 (6), 1565 (14); Стефан Баторій (1576-1586), соліди 1581 (1), 1583 (1), 1584 (1).

Польща: Казимир (1447-1492), півгроші (2); Ян Ольбрахт (1492-1501), півгроші (8); Олександр, півгроші (10); Сигізмунд I (1506-1548), півгроші 1507 (6), 1508 (3) 1509 (5), 1511 (1), із стертими датами (4); гроші 1527 (1), 1529 (1), 1548 (1), Стефан Баторій, соліди 1582 (1), 1583 (1), 1584 (1), 1585 (1), 1586 (2); Сигізмунд III (1587-1632), соліди 1590 (1), 1592 (4), 1593 (1), 1599 (1), 1616 (1), півторак 1623 (1).

Пруссія (під владою Польщі): Сигізмунд I, солід (1), гріш 1531 (1).

Пруссія (герцогство, лен Польщі): Альберт II (1525-1569), соліди 1530 (1), 1531 (1), 1553 (1), із стертими датами (2); гроші 1542 (1), 1545 (1).

Гданськ: Казимир, соліди (2); Сигізмунд I, соліди 1530 (1), 1540 (1).

Сльблонг: Сигізмунд I, соліди 1532 (2).

Рига: Стефан Баторій, соліди 1582 (5), 1586 (1); Сигізмунд III, соліди 1588 (2), 1591 (2), 1594 (1), 1595 (4), 1596 (10), 1597 (5), 1598 (7), 1599 (4), 1600 (12), 1601 (7), 1602 (4), 1603 (9), 1604 (2), 1605 (5), із стертими датами (9), підробки солідів з нечіткими написами (2).

Сілезія, м. Свидниця: Людовік II (1516-1526), півгроші 1520 (2), 1521 (1), 1525 (1), 1526 (3), із стертими датами (3).

Тевтонський орден: Іоганн (1489-1498), гріш (1), із стертим іменем гросмейстера (1).

Угорщина: Фердинанд (1526-1564), денарії 1528 (1), 1529 (1), 1532 (2), 1535 (2), 1536 (1), 1537 (1), 1538 (1), 1539 (2), 1540 (6), 1541 (2), 1542 (1), 1543 (9), 1544 (4), 1545 (3), 1546 (3), 1547 (2), 1548 (1), 1549 (10), 1550 (4), 1551 (4), 1552 (6), 1553 (1), 1554 (5), 1555 (7), 1556 (5), 1557 (10), 1558 (3), 1559 (3), 1560 (3), 1561 (3), 1562 (2), 1563 (2), 1564 (4), 1565 (3), із стертими датами (8); Максиміліан II (1564-1576), денарії 1565 (1), 1566 (1), 1567 (3), 1568 (1), 1569 (2), 1570 (8), 1571 (9), 1572 (6), 1574 (3), 1575 (6), 1576 (8), 1577 (7), 1578 (10), із стертою датою (1); Рудольф II (1576-1612), денарії 1579(5), 1580 (11), 1581 (10), 1582 (1), 1583 (7), 1584 (9), 1585 (13), 1586 (7), 1587 (4), 1588 (2), 1589 (7), 1590 (3), 1591 (10), 1592 (3), 1593 (6), 1594 (3), 1595 (2), 1596(6), 1597(1), 1599(4), 1601 (5), 1602(7), 1603 (6), 1604 (3), 1605 (1), 1606 (1), 1607 (3), із стертими датами (6).

Бранденбург, маркграфство: Іоахім II (1535-1571), крейцер 1552.

Брауншвейг, місто. Марієнгріш 1550.

Брауншвейг-Каленберг, герцогство. Єріх II (1540 - 1584), марієнгріш 1550.

Бреслау, єпископство. Іоганн (1506-1520), гріш 1508.

Вормс, єпископство. Георг (1580 -1595), 1/2 батцена 1588.

Гамельн, місто. Марієнгріш 1546, гріш 1573.

Голштейн -Готторп, герцогство. Іоганн Адольф (1590-1616), гріш 1602.

Гослар, місто. Марієнгріш 1553.

Кельн, місто. Альбус 1584 -1, 1595-1.

Корбах, місто. Марієнгріш, б. д.

Коресей, абатство. Марієнгріш 1544-1554 рр., Каспар (1547-1555), марієнгріш 1549 - 1.

Лійніц-Бриг, герцогств. Фрідріх II (1495 -1547), гріш б.д.– 1, 1543 -1, 1545 -1.

Нейсе, місто. 6 гелерів, рік стертий – 1.

Оснабрюк, єпископство. Єріх II (1508-1532), 1/4 шиллінга б. д.

Пфальц-Вельдені, графство. Георг Іоганн (1544-1592), 1/2 батцена 1577 – 1. **Сольмс-Ліх**, графство. Єрнст, Єберхард і Герман Адольф (1562-1590), 1/2 батцена.

Страсбург, єпископство. Іоганн (1569-1592), 1/2 батцена 1575 – 1.

Тіроль, графство. Фердинанд (1521-1564), 1/2 батцена б. д.

Шпейер, єпископство. Марквард (1560-1581), 1/2 батцена 1575- 1.

Юліх-Клеве-Берг, герцогство. Вільгельм (1539 -1592), штюбер 1577 -1.

Монети скарбу датуються **1492-1623**. Найстарішими монетами скарбу є монети польського короля Казимира (1447-1492) - коронний півгріш та сильно стерті соліди, відкарбовані в Гданську і 2 срібні гроші Тевтонського ордену grosмейстера Іогана (1489-1498). Наймолодшою монетою Аркадіївського скарбу є півторац (1,5 гроша) Сигізмунда III Августа 1623 р.

Джерела: Ягодзінський Михайло Йосипович (1923-2008): історик, археолог, музейник
упорядник А. М. Трембіцький. – Хмельницький, 2011. - С.19-22.

№6 С. Горбасове I, Летичівський р-н. (тодішній Летичівський повіт Подільської губернії), **1890** р. На селянському полі знайдено **350** польських монет Сигізмунда III (1587–1632), шведських Густава Адольфа (1621–1632) і Христини (1632–1654) та пруських Фрідріха Вільгельма (1640–1688).

Джерела: Сіцінський Е. – С. 212.

№7 С. Горбасове II, Летичівський р-н. (тодішній Летичівський повіт Подільської губернії), **1888** р. Виорано великий скарб, який розійшовся по руках. Залишилося **348** монет.

Річ Посполита: Сигізмунд III (1587–1632), орти коронні 1622–1623 – 2, півтораки 1620–1627 – 82, гроші 1623–1624 – 12, литовські гроші 1626 – 3, шеляги 1623–1627 – 28, шеляги ризькі 1618–1621 –19.

Прибалтійські володіння Швеції: Густав II Адольф (1621–1632), драйпелькери ельбінгські 1632 – 2, шеляги ельбінгські і ризькі 1626–1634 – 87; Христина (1632–1654), шеляги ельбінгські і ризькі 1635–1654 – 66.

Пруссія: Георг Вільгельм (1619–1640), драйпелькери 1622–1625 – 10, шеляги 1625–1630 – 7. „Монети зовсім витерті” – 30. За розпорядженням АК скарб переплавлено.

Джерела: Сіцінський Е. – С. 210; Kotlar M. – S. 157. – № 656.

№8 С. Попівці, Летичівський р-н. (на той час – Летичівський повіт Подільської губернії), **1870** р. На городі знайдено глечик із 4 квартами дрібних монет (боратинок **1659–1663** рр.) Яна II Казимира (1648–1668).

Джерела: Сіцінський Е. – С. 211; Kotlar M. – S. 160. – № 673.

№9 С. Варинки, Летичівський р-н. (тодішній Летичівський повіт Подільської губернії), **1892** р. Поблизу р. Згар знайдено скарб із **240** срібних польських монет XVII ст.

Джерела: Сіцінський Е. – С. 211.

№10 С. Юрченки, Летичівський р-н., червень **1984** р. Скарб виявив В.В. Тарасенко і передав його до Меджибіжського історико-культурного заповідника. Скарб нараховує **207** срібних та білонних монет середніх номіналів: Речі Посполитої, Прибалтійських володінь Швеції, Бранденбургу та Пруссії. У комплексі наявні: 4 орти, 2 шостаки, 5 трояків, 51 півторац, 15 драйпаелькерів, 33 гроші, 7 тернаріїв, 90 шелягів.

Річ Посполита: Сигізмунд III (1587–1632), орти коронні 1622, 1624, орти гданські 1618, 1629; шостаки коронні 1625, 1627; трояки 1620 – 5; півтораки 1623 – 3, 1620–1630 – 48, гроші коронні 1623–1624 – 8, 1627 – 1, гріш литовський 1625–1626 – 14, гроші м. Гданська

1613–1624 – 8, 1626 – 1, тернарії 1627–1630 – 7; шеляги коронні 1621, 1626 – 4, шеляги литовські 1616–1627 – 25, шеляги ризькі 1613–1620 – 8.

Прибалтійські володіння Швеції: Густав Адольф (1621–1632), шеляги ельбінгські 1630–1633 – 12, шеляги ризькі 1625–1631 – 19; Христина (1632–1654), драйпелькери 1633–1635 – 8, шеляги ризькі 1630–1648 – 11, шеляги ельбінгські 1634 – 3, 1635 – 3, 1648 – 2.

Пруссія: Георг Вільгельм (1619–1640), шеляги 1630 – 3.

Бранденбург: Георг Вільгельм (1619–1640), драйпелькери 1622 – 1625 – 7.

Найстаріша монета Юрченківського скарбу – шеляг **1613** р. Сигізмунда III, наймолодша – шеляг **1643** р. Христини карбування м. Риги.

Джерела: Державний історико-краєзнавчий заповідник „Меджибіж”. – Фонди. – Інвентарний № НМ– 297–505; Бакалець О.А. Фінансова політика, грошовий обіг Гетьманщини та Поділля в XVII – XVIII ст. (за письмовими та скарбовими джерелами). – Бар: РВВ, 2006. – С. 88–89.

№ 11 С. Терешівці, Хмельницький р-н., Хмельницька область. Під час копання картоплі на городі Ю. Г. Бакальця в кінці серпня **1979** р. знайдено **3** мідних шеляги Яна II Казимира (1648–1668): коронний **1663**, 1 – із стертою датою та литовський **1666**.

Джерела: Колекція монет Бакальця О.А.; Бакалець О. А. Скарби монет яке джерело вивчення грошового обігу Гетьманщини (1648-1781). - К., 2008. – С. 245.

№12 С. Станіславчик, Летичівський р-н. (тодішній Летичівський повіт Подільської губернії), **1893** р. На вулиці викопано **207** білонних і мідних монет вагою 25 золотників 72 долі. Скарб складався із солідів ризьких і литовських Сигізмунда III (1587–1632), ризьких і ельблонгських Густава II Адольфа (1621–1632), ризьких Христини (1632–1654), пруських Георга Вільгельма (1619–1640) разом із оболами кейсунськими. АК повернула скарб місцевій владі села.

Джерела: Сіцинский Є. – С. 214; Kotlar M. – S. 161. – № 675.

Додаток 2

Таблиця № 1.

Меджибіжський скарб 1950 р. Летичівського району Хмельницької області, який зберігається в Національному історичному музеї України

№ п/п	Назва країни, правителя	Назва монети	Рік карбування	Кількість			
I.	Річ Посполита, Сигізмунд III (1587-1632)	1. Орт	1622	4			
			1623	3			
			2. Орт, м. Гданськ	1616	1		
				1617	1		
				1623	3		
				1624	1		
1625	1						
II.	Бранденбург, Георг Вільгельм (1619-1640)	1. Орт	1623	1			
III.	Голландська республіка						
					1) Гельдерн	1648	1
						1651	1
						1666	1
					2) Голландія	1. Левендаальдер	1645

	3) Фризія	1. Левендаальдер	1617	1
	4) Західна Фризія	1. Левендаальдер	1637	1
			1640	1
			1651	1
	5) Зеландія	1. Левендаальдер	1609	1
	6) м. Кампен	1. Левендаальдер	1647	1
	7) Оверіссель	1. Левендаальдер	1617	1
	8) Утрехт	1. $\frac{1}{2}$	1617	1
Всього:	3 держави	-	-	27

Таблиця № 2
Монетний скарб із с. Юрченки Летичівського р-ну Хмельницької області

Ресстраційний номер НМ	Назва монети	Країна, правитель	Рік карбування	Вага (г)	Діаметр (мм)	Товщина (мм)
373	Орт м. Гданська	Річ Посполита, Сигізмунд III (1587-1632)	1618	6,54	29,05	1,05
374	Орт м. Гданська	« - »	1620	6,41	29	1,1(з отв)
375	Орт (коронний)	« - »	1622	6,75	29,60	1,05
376	« - »	« - »	1624	6,30	29,50	1,1
377	Шостак (коронний)	« - »	1625	3,75	25,20	0,80
378	« - »	« - »	1627	3,72	25,70	0,80 (з отв)
379	Трояк	Річ	1620	1,68	18,95-	0,75
380	« - »	Посполита,	1620	1,80	20,50	0,75
381	« - »	Сигізмунд III	1620	1,76		0,75
382	« - »	(1587-1632)	1620	1,88		0,75
383	« - »	« - »	1620	1,55		0,75
384-386 3 монети	Півторак	Річ Посполита, Сигізмунд III (1587-1632)	1623 « - » « - »	0,96 1,035 1,250	19,25- 19-55	0,50 « - » « - »
384-434 48 монет	Півторак	Річ Посполита, Сигізмунд III (1587-1632)	1620-1630	0,80- 1,395	19,05- 19,90	0,50
435-442 8 монет	Драйпелькер	Прибалтійські володіння Швеції, Христина Августа (1632-1654)	1633 –1635	0,930	19,40- 20,25	0,45-0,50
443-446		Бранденбург,	1622-1624	0,895	18,75-	0,45 –0,60

4 монети 447-449 3 монети	Драйпелькер Драйпелькер	Георг Вільгельм (1619-1640) Бранденбург, Георг Вільгельм (1619-1640)	1624-1625	1,065 1,080 1,220 0,65 1,020 1,060	19,80 19,30 « - » « - »	0,50
450-458 9 монет	Гріш (коронний)	Річ Посполита, Сигізмунд III (1587-1632)	1623-1624, 1627	0,760- 1,50	18,50- 18,85	0,50

459-472 14 монет	Гріш литовський	Річ Посполита, Сигізмунд III (1587-1632)	1625-1626	0,63 – 1,19	18,40- 18,50	0,50
473-480 8 монет	Гріш м. Гданська	Річ Посполита, Сигізмунд III (1587-1632)	1623, 1624, 1626	0,805- 1000	18,40- 20,05	0,40- 0,55
297- 303 7 монет	Тернарій (коронний), третяк	Річ Посполита, Сигізмунд III (1587-1632)	1627-1630	0,460- 0,660	15,75- 17,20	0,35-0,40
304-307 4 монети	Солід (коронний)	Річ Посполита, Сигізмунд III (1587-1632)	1621,1626	0,78	15,00	0,65
308-319 11 монет	Солід (ризький)	Прибалтійські володіння Швеції, Христина (1632-1654)	1630-1640	0,785	15,00	0,65
320-325 6 монет	Солід литовський	« - »	1616-1620	0,43 0,500 0,550 0,620 0,700 0,736	15,75- 16,25	0,30- 0,40
326-333 8 монет	Солід (ельблонсь- кий)	Прибалтійські володіння Швеції, Христина (1632-1654)	1634, 1635, 1643	0,500	16,00	0,30- 0,45

334-352 19 монет	Солід литовський	Річ Посполита, Сигізмунд III (1587-1632)	1616 -1627	0,415- 0,685	15,90- 17,40	0,30- 0,45
353-364 12 монет	Солід ельблонсь- кий	Прибалтійськ і володіння	1630-1633	0,385- 0,675	14,95- 17,20	0,30- 0,40

365-372 8 монет	Солід (ризький)	Швеції, Густав Адольф (1621 –1632) Річ Посполита СигізмундІІІ (1587-1632)	1613-1620	0,500 0,531 0,598 0,632 0,640 0,690 0,749	15,45- 16,85	0,60
483-485 3 монети	Солід (пруський)	Пруссія, Георг Вільгельм (1619-1640)	1630	0,550	16,00- 16,50	0,30- 0,35
486 –505 19 монет	Солід (ризький)	Прибалтійськ і володіння Швеції, Густав Адольф (1621 –1632)	1625-1631	0,435- 0,755	15,50- 16,95	0,35- 0,55
Всього: 207 монет						

Олександр Курок, Олексій Бакалець

Скарби монет XV-XVIII ст. із Меджибожа та його окраїн

Велике значення для вивчення середньовічного подільського ринку, місцевої та міжнародної торгівлі, основних грошових одиниць, які перебували у повсякденному грошовому обігу, відіграють 12 меджибівських скарбів монет XV-XVIII ст., які є важливими матеріальними та історичними джерелами.

Ключові слова: місцева та міжнародна торгівля, грошовий обіг, скарби монет.

Александр Курок, Алексей Бакалец

Клады монет XV-XVIII ст. из Меджибожья и его околиц

Большое значение для изучения средневекового подольского рынка, местной и международной торговли, основных денежных единиц, пребывавших в повседневном денежном обращении, играют 12 меджибожских кладов монет XV-XVIII вв., являющихся важными материальными и историческими источниками.

Ключевые слова: местная и международная торговля, денежное обращение, клады монет.

Olexsander Kyrok, Olexiy Bakalets

Treasure money of the XV-XVIII century of the Madjibizh

A great meaning for learning Podil medieval market, local and international trade, the main money units, which remained in everyday money circulation, plays 12 Madjibizh treasure – money of the XV- XVIII century, which are important financial and historical sources.

Key words: local and international trade, main money units money circulation, treasure – money.